

LIČNI IDENTITET I TEZA PROŠIRENE KOGNICIJE

Ana Lipij

Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet
Beograd, Srbija

Apstrakt

Tezom proširene kognicije tvrdi se da se kognitivni procesi proširuju u okruženje izvan glave kognitivnog subjekta. Postavlja se pitanje kakve implikacije ovakva teorija kognicije nosi po pitanje ličnog identiteta. U ovom radu ispitaćemo takve implikacije u odnosu na telesni kriterijum i psihološki kriterijum ličnog identiteta. Zaključak je da je tezu proširene kognicije bolje posmatrati u umerenijoj varijanti utelovljenosti kognicije, da bi se izbegli ontološki problemi vantelesnog kognitivnog aparata, u odnosu na lični identitet subjekta; uz prihvatanje telesnog kriterijuma ličnog identiteta.

Ključne reči

proširena kognicija, lični identitet, fizički kriterijum, ontologija kognicije

Tema ovog rada jeste metafizički problem ličnog identiteta. Suočićemo dva stanovišta kao odgovor ovom problemu: tezu *telesnog identiteta* Džudit Tomson (Judith Jarvis Thompson) i tezu *psihološkog identiteta* Dereka Parfita (Derek Parfit). Ovo teze ćemo analizirati i uporediti u odnosu na tezu *proširene kognicije* iz kognitivnih nauka, kako bismo uvideli moguće implikacije teze proširene kognicije na problem ličnog identiteta. Kognicija po sebi, kao jedan od osnovnih i najznačajnijih delova ljudskog psihičkog aparata, predstavlja nezaobilazan deo govora i mišljenja o ličnom identitetu. Teško je postaviti pitanje „ko sam ja?“ ili „šta je lični identitet?“ bez nekakve pretpostavke o kognitivnoj strukturi samih ovih pitanja, ili pretpostavke o kognitivnoj strukturi fenomena o kojima su ova pitanja postavljena. Razlog i opravdanje ovih pretpostavki predstavlja epistemička struktura ovakvih pitanja i specifična epistemološka pozicija iz koje se razumevaju pitanja o ličnom identitetu, naime - kognitivna. Tema ovog rada, dakle, neće biti ispitivanje samog odnosa kognicije i ličnog identiteta, već ćemo ovaj odnos shvatiti kao pretpostavljen; baveći se mogućim implikacijama na lični identitet ukoliko kogniciju shvatimo na utelovljen ili proširen način, sledeći tezu proširene kognicije iz kognitivnih nauka. Utelovljen i proširen pristup kogniciji su pristupi koji spadaju u „nестandardne teorije kognicije“ i genealoški, spadaju u mlađe

kognitivne teorije. Na početku ćemo navesti razvojni put istraživanja kognicije i teorije kognicije koje su postavile osnov tezi proširenog pristupa kogniciji.

1. Situirana kognicija

Teza situirane kognicije razvija se od 1970ih godina kao alternativa, ili modifikacija, dominantnih paradigmi za istraživanje uma u kognitivnim naukama.¹ Dominantne paradigme za istraživanje uma su bile reprezentacioni i kompjutacioni pristup kogniciji, i ove teze su bile u osnovi prvih teorija kognicije. Za ove teze se može smatrati da imaju osnova u kartezijanskom shvatanju uma, naime, uma kao supstancije suštinski različite od tela. Kompjutaciona teorija kognicije je ono što se naziva i „standardnom teorijom uma“ ili „dobrom starom veštačkom inteligencijom“ (Good Old-fashioned Artificial Intelligence, John Haugland, 1985).

Po Vilsonu i Klarku (Robert Wilson & Andy Clark), „osnovna ideja jeste da bi trebalo da razmišljamo o situiranoj kogniciji kao o vrsti kognitivne ekstenzije.“² Margaret Vilson (Margarer Wilson) situiranu kogniciju određuje kao tezu da se „kognitivna aktivnost odvija u kontekstu okruženja realnog sveta, i da inherentno uključuje percepciju i akciju“³; kao i da „situirana kognicija može da predstavlja našu fundamentalnu kognitivnu arhitekturu.“⁴ Ono što deluje kao osnovna razlika između situirane kognicije i standardnog modela kognicije, jeste zavisnost situirane kognicije od situacije, prostora i vremena u kom se odvija. „Jednostavno rečeno, situirana kognicija je kognicija koja se odvija u kontekstu inputa i outputa koji su relevantni za posebne zadatke... Po definiciji, situirana kognicija uključue interakciju sa stvarima o kojima se obavlja kognitivna aktivnost.“⁵ Ovo predstavlja razliku u odnosu na standardnu kognitivnu teoriju, koja uključuje manipulisanje simbolima koji su u osnovi mentalnih reprezentacija i nisu zavisni od medijuma, prostora, vremena i situacije u kojoj se odvijaju.

Međutim, treba imati u vidu da sama po sebi, teza situirane kognicije ne predstavlja argument protiv simboličke ili kompjutacione arhitekture kognitivnih sistema. Na primer, Vilson i Klark govore o „ekstenzivnom kompjutacionizmu“, u kojem kompjutacioni sistemi „mogu da se prošire izvan kože u svet, i kompjutacija ne mora da se nalazi u potpunosti u glavi... Tako i samo ponašanje može da bude deo širokog kompjutacionog sistema.“⁶

¹ Wilson, R. & Clark, A. (2009). “How to Situate Cognition: Letting Nature Take its Course”, in M. Aydede and P. Robbins (eds.), *The Cambridge Handbook of Situated Cognition*, pp. 1.

² Wilson, R. & Clark, A. (2009). “How to Situate Cognition: Letting Nature Take its Course”, in M. Aydede and P. Robbins (eds.), *The Cambridge Handbook of Situated Cognition*, pp. 2.

³ Wilson, M. (2002). “Six Views of Embodied Cognition”, *Psychonomic Bulletin & Review* 9(4), p. 626.

⁴ *Ibid*, p. 626.

⁵ *Ibid*, p. 626.

⁶ Wilson, R. & Clark, A. (2009). “How to Situate Cognition: Letting Nature Take its Course”, in M. Aydede and P. Robbins (eds.), *The Cambridge Handbook of Situated Cognition*, pp. 10.

2. Utelovljena kognicija

Utelovljena kognicija (embodied cognition) jeste shvatanje kognicije po kome „telo ima centralnu ulogu u oblikovanju uma... Teorijska početna tačka utelovljenog pristupa kogniciji nije shvatanje uma kao mehanizma koji operiše apstraktnim simbolima, već telo koje zahteva um da bi moglo da funkcioniše.“⁷ Kod utelovljenog pristupa kogniciji, dakle, za razliku od situiranog pristupa, imamo jasno odvajanje od ideje da um može da predstavlja čisto mentalno manipulisanje simboličkim reprezentacijama. Margaret Vilson navodi šest argumenata u prilog tezi utelovljene kognicije⁸:

2.1 Situiranost kognicije

Kao što smo pomenuli, situiranost kognicije znači da se kognicija odigrava u okruženju realnog sveta, kao i da inherentno uključuje percepciju i akciju. Ovo bi davalo „onlajn“ kvalitet kognitivnim aktivnostima, u smislu da se odnose na trenutne akcije u realnom okruženju. Kada govorimo o „onlajn“ aktivnostima, kao što su, recimo, planiranje budućnosti i razmišljanje o prošlosti, Vilsonova daje jedan evolucionistički argument o razvitku i funkciji ovakvih kognitivnih aktivnosti. Naime, recimo da smo, u dalekoj prošlosti, imali evolucione razloge i koristi od pamćenja geografskog terena ili planiranja lova; tako bi naše kognitivne potrebe u realnom vremenu imale koristi od kognicije koja je sposobna da funkcioniše „onlajn“, odnosno da se odnosi na situacije van aktuelnog trenutka.

2.2 Zavisnost kognicije od vremenskog pritiska

Situirana kognicija uopšte, kaže Vilsonova, mora da barata sa vremenskim pritiskom. Razlog zašto je vremenski pritisak značajan za situiranu kogniciju jeste taj što uzrokuje tzv. „reprezentaciono usko grlo“.⁹ Radi se o tome da, kada kognitivni zadatak pred nama zahteva brz odgovor, najčešće nemamo dovoljno vremena da izgradimo celokupan model okruženja, situacije ili plana akcije. U takvim situacijama kognitivne aktivnosti koje uključuju telesne akcije jesu brži i utemeljeniji metod isprobavanja rešenja, u odnosu na konstruisanje reprezentacionih mentalnih modela.

2.3 Prebacivanje kognitivnog rada u okruženje

Obimnost kognitivnog zadatka, vremenski pritisak i kognitivna ograničenja nas često dovode do toga da moramo da prebacimo (to off-load) kognitivni rad u okruženje. Prebacivanje kognitivnog rada u okruženje je:

⁷ Wilson, M. (2002). „Six Views of Embodied Cognition”, *Psychonomic Bulletin & Review* 9(4), p. 625.

⁸ *Ibid*, pp. 626-634. Formulacije argumenata navodimo ovako kako ih navodi Vilsonova.

⁹ Wilson, M. (2002). „Six Views of Embodied Cognition”, *Psychonomic Bulletin & Review* 9(4), p. 628.

„Redukcija tereta kognitivnog zadatka korišćenjem samog okruženja na strategijske načine - ostavljanje informacija u svetu da bismo im mogli pristupiti kada su nam potrebne, pre nego da koristimo vreme da ih u potpunosti obradimo u datom trenutku; kao i korišćenje *epistemičkih akcija* da bismo izmenili okruženje i redukovali kognitivni rad koji nam je preostao.“¹⁰

Jedan od čestih primera ovakvih akcija koji se navodi u literaturi o teorijama kognicije jeste primer igranja Tetris igre. U igri Tetris, igrači treba da rotiraju blokove geometrijski pravih oblika, tako da se što bolje uklupe sa blokovima koji su već složeni na dnu ekrana, dok za to imaju ograničeno vreme, od najčešće nekoliko sekundi. Ono što su istraživanja¹¹ pokazala, jeste da igrači aktuelno rotiraju blokove u procesu pada, da bi uočili najbolje rešenje, pre nego da konstruišu mentalnu komputaciju najboljeg rešenja koje bi potom upotrebili.

2.4 Okruženje je deo kognitivnog sistema

Prethodni argumenti vode do jačeg zaključka o mestu kognicije u prirodi, a to je da „kognicija nije aktivnost samo uma, već je distribuirana preko celokupne situacije u kognitivnoj interakciji, uključujući um, telo i okruženje.“¹²

2.5 Kognicija je za akciju

Teza da je kognicija za akciju jeste teza da je „funkcija uma da vodi akciju; kognitivni mehanizmi kao što su percepcija i pamćenje moraju da se razumeju u terminima njihovog konačnog doprinosa ponašanju prikladnom akciji.“¹³ Ovde Vilsnova takođe navodi evolucionistički argument o adaptivnoj aktivnosti kognicije koja svoje aktivnosti, poput percepcije i pamćenja, oblikuje u odnosu na kognitivne zadatke u datoj situaciji.

1. „Oflajn“ kognicija je utemeljena u telu

Vilsonova tvrdi da, čak i ona kognicija koja se ne odnosi na neposrednu aktivnost u zadatoj situaciji, ima svoje utemeljenje u telesnim aktivnostima; navodeći primere mentalnih slika, radne memorije, epizodičnog pamćenja, implicitne memorije i problemskog mišljenja; i zaključujući da se sve ove apstraktne mentalne aktivnosti dobrim delom oslanjaju na senzomotornu stimulaciju.

Drugi autor, Lorens Šapiro (Lawrence Shapiro) navodi zanimljiv primer oslanjanja na senzomotornu stimulaciju, čak i u slučajevima tako apstraktnih mentalnih aktivnosti kao

¹⁰ *Ibid*, p. 628.

¹¹ Kirsch and Magnolio (1994), in M. Wilson (2002). “Six Views of Embodied Cognition”, *Psychonomic Bulletin & Review* 9(4), p. 629.

¹² Wilson, M. (2002). “Six Views of Embodied Cognition”, *Psychonomic Bulletin & Review* 9(4), pp. 629- 630.

¹³ Wilson, M. (2002). “Six Views of Embodied Cognition”, *Psychonomic Bulletin & Review* 9(4), p. 625.

što je formiranje kognitivnih asocijativnih veza. On obrazlaže primer koji daje Robert French (Robert French, 1990), navodeći primer bića drugačijeg od ljudskog, ET-ja, koje bi imalo identičnu telesnu strukturu kao i ljudsko, osim pozicije očiju, koje bi se u slučaju ET-ja nalazile na njegovim kolenima. Ukoliko bismo igrali igru prajmiranja reči, odnosno izgovaranja asocijativnih reči u odnosu na izgovorenu reč, sa ET bićem i ljudskim bićem, „pretpostavlja se da bi ET brže prepoznao `agoniju` kao reč asociiranu sa `puzanjem`, nego što bi to učinilo ljudsko biće, dok bi čovek pre asociirao reč `beba` sa prajmiranom rečju `puzanje`.“¹⁴ Kako French zaključuje: „pouka priče je da fizički nivo *nije* disocijabilan sa kognitivnim nivoom.“¹⁵

3. Proširena kognicija

Tezu onoga što mnogi autori nazivaju „tezom radikalno proširene kognicije“¹⁶ postavili su Endi Klark i Dejvid Čalmers (Andy Clark & David Chalmers) u dodatku Klarkovoj knjizi, tekstem „Prošireni um“. Ono što je radikalno u ovakvom viđenju kognicije i uma jeste radikalizovanje teze o eksternalizmu uma. Klark i Čalmers najpre navode tezu o ekstrernalizmu značenja, shvatanje da „značenja nisu u glavi“, koje, kako kažu, navodi mnoge da ovaj eksternalizam značenja prenesu na tezu o eksternalizmu uma. Međutim, oni sami svoje gledište označavaju kao dodatnu poziciju, poziciju koja zastupa „*aktivni eksternalizam*, baziran na aktivnoj ulozi okruženja u vođenju kognitivnih procesa.“¹⁷ Najpoznatiji argument proširenog uma takođe potiče od Klarka i Čalmersa, poznat kao *princip pariteta*:

Ako, kada smo suočeni sa nekim zadatkom, deo sveta funkcioniše kao proces za koji, *ukoliko bi se odigravao u glavi*, ne bismo oklevali da ga priznamo kao deo kognitivnog procesa, onda taj deo sveta *jeste* deo kognitivnog procesa.¹⁸

Primer koji Klark i Čalmers navode, primer Otoa i Inge¹⁹, postao je jedan od najčešće citiranih primera u literaturi koja obrađuje tezu proširene kognicije. Naime, Inga je osoba sa zdravim kognitivnim sistemom, koja, nakon što od prijatelja dobije informaciju o održavanju izložbe u Muzeju savremene umetnosti, odlučuje da je poseti. Inga se priseća da se Muzej savremene umetnosti nalazi u 53-ćoj ulici, pronalazi ulicu i ulazi u muzej. Sa druge strane, Oto je subjekt koji boluje od Alchajmerove bolesti, subjekt koji u svakodnevnom životu funkcioniše

¹⁴ Shapiro, L. (2004), *The Mind Incarnate*, MIT Press, pp. 194-195.

¹⁵ French, R. (1990), in L. Shapiro (2004). *The Mind Incarnate*, MIT Press, p. 195.

¹⁶ Recimo, Adams, F. & Aizawa, K. (2001). “The Bounds of Cognition”, *Philosophical Psychology* 14 (1), p. 44.

¹⁷ Clark, A. & Chalmers, D. (2008). “Appendix: The Extended Mind”, in A. Clark, *Supersizing the Mind: Embodiment, Action, and Cognitive Extension*, Oxford University Press, p. 220.

¹⁸ *Ibid*, p. 222.

¹⁹ *Ibid*, pp. 226-227.

tako što sa sobom nosi svesku u koju zapisuje potrebne informacije, u nedostatku kognitivne sposobnosti pamćenja. Oto takođe čuje o održavanju izložbe, pronalazi u svojoj svesci informaciju da se Muzej savremene umetnosti nalazi u 53-ćoj ulici, pronalazi ulicu i ulazi u muzej. Ono što je Klarku i Čalmersu važno da pokažu ovim primerom jeste teza da neka mentalna stanja, poput verovanja, mogu da budu konstituisana delom svojstvima iz okruženja, a ne u potpunosti interno. To je ono o čemu govori njihova teza eksternalizma uma. Kombinovana sa principom pariteta, ova teza vodi do jače teze o proširenju kognitivnih procesa u okruženje. Tako, Klark i Čalmers bi rekli da je Otova sveska deo njegovog kognitivnog sistema.

Primer Otoa i Inge je diskutovan i među zastupnicima teze proširene kognicije, kao i među onim teoretičarima koji smatraju da je ova teza preradikalna i suviše permisivna po pitanju uma i kognicije. U nastavku rada obradićemo nekoliko argumenata protiv teze proširene kognicije. Svi ovi argumenti, pokazaćemo, pokušavaju da ograniče tezu o ontološkom domenu kognitivnog.

4. Kritike teza utelovljene i proširene kognicije

Ono što možemo odmah da primetimo jeste da se svi argumenti za utelovljenost kognicije odnose takođe i na proširenu kogniciju. Situiranost kognicije, zavisnost kognicije od vremenskog pritiska, prebacivanje kognitivnog rada u okruženje, okruženje kao deo kognicije, akcioni karakter kognicije, kao i utemeljenost „oflajn“ kognicije u telu i okruženju jesu svojstva kako utelovljenog, tako i proširenog pristupa kogniciji. Da li to znači da je utelovljena kognicija podvrsta proširene kognicije? Pomenuli smo već da je, prema nekim teoretičarima, situirana kognicija vrsta kognitivne ekstenzije. Vilson i Klark kažu: „Situirani pristup kogniciji u kognitivnim naukama, kao i same te nauke, jeste labavo povezana porodica pristupa ka razumevanju uma i kognicije... u terminima mešovito povezanih ali slabo objašnjenih pojmova kao što su utelovljenost... i proširenost.“²⁰ Međutim, Vilson i Klark takođe pišu:

Važan stav prema pokretu situiranosti kognicije o kome ne možemo da diskutujemo na ovom mestu se direktno tiče načina na kojii je kognicija utelovljena... ali ostaje odvojen projekat povezivanja utelovljenosti kognicije sa idejom kognitivne proširenosti o kojoj govorimo ovde.²¹

Zbog ovakvog stava jednog od kreatora teze proširene kognicije, Klarka, tokom rada ćemo nastaviti da tezu utelovljene i tezu proširene kognicije posmatramo kao dve autonomne teze; uzimajući u obzir da se svi argumenti u prilog utelovljene kognicije odnose takođe i na proširenu kogniciju. Dakle, teza utelovljene kognicije može da stoji uz, recimo, odbacivanje teze „radikalno proširene kognicije“ Klarka i Čalmersa. Radi se, dakle, o širini domena

²⁰ Wilson, R. & Clark, A. (2009). “How to Situate Cognition: Letting Nature Take its Course”, in M. Aydede and P. Robbins (eds.), *The Cambridge Handbook of Situated Cognition*, pp. 1.

²¹ *Ibid*, pp. 2.

kognitivne proširenosti. U nastavku rada ćemo razmotriti nekoliko argumenata protiv obe ove teze, naglašavajući pritom protiv koje od teza je argument usmeren.

4.1 Argument trivijalnosti²²

Sven Valter (Sven Walter) opisuje slučaj pacijenata koji boluju od „sindroma čoveka zaključanog u svoje telo“ (Locked-in Syndrome), i opovrgava tezu da korišćenje „Brain-Computer Interfaces“ (interfejsa mozak-računar) predstavlja slučaj kognitivnog proširenja, kao što bi to tvrdili zastupnici teze proširene kognicije. Locked-in Syndrome predstavlja retko neurološko oboljenje za koje je karakteristično stanje budnosti, svesnosti i očuvanja memorije kod pacijenta, uz potpuni gubitak sposobnosti upotrebe svih udova, uključujući pri tome senzacije kao i voljnu kontrolu.²³

Valter analizira teze utelovljene i proširene kognicije ukazujući na moguće interpretacije ovih teza²⁴:

Ia. *Utelovljena kognicija*: kognitivni procesi su delimično zavisni od *ekstrakranijalnih telesnih procesa*.

Iia. *Utelovljena kognicija*: kognitivni procesi su *delimično konstituisani ekstrakranijalnim telesnim procesima*.

Po Valteru, na razliku između ove dve interpretacije do sada nije obraćano mnogo pažnje, međutim, važno je zapaziti da je interpretacija *Iia*. ontološki mnogo zahtevnija od interpretacije *Ia*, budući da se interpretacijom *Ia*. tvrdi nešto poput toga da „umovi dubinski odražavaju tela koja ih sadrže“²⁵, dok po interpretaciji utelovljene kognicije *Iia*. „kognitivni procesi ističu u telo kognitivnog organizma“²⁶. Sa druge strane, Valter interpretira tezu proširene kognicije na sledeći način:

b. *Proširena kognicija*: kognitivni procesi su *delimično konstituisani vantelesnim procesima*.

Ovo je interpretacija koju, po Valteru, zastupaju oni koji tvrde da je „teoriju proširenog uma... najbolje posmatrati kao proširenje utelovljenog... pristupa kogniciji u smislu da sadrži uvide ovog pristupa dok istovremeno uključuje i određene događaje ili procese izvan tela subjekta, kao konstitutivne elemente fizičke osnove koja je temelj subjektivih kognitivnih procesa.“²⁷ Valter zatim ističe metafizičku prirodu teze proširene kognicije:

²² Formulacija prvog argumenta preuzeta je od M. Milojević (2013). „Functionally Extended Cognition“, *Prolegomena* 12 (2), p. 319.

Formulacija druga dva argumenta, kao i interpretacija sva tri argumenta delo je autora rada.

²³ Walter, S. (2010). „Locked-in Syndrome, BCI, and a Confusion about Embodied, Embedded, Extended and Enacted Cognition“, *Neuroethics* 3 (1), p. 62.

²⁴ *Ibid*, pp. 63-65.

²⁵ *Ibid*, p 64.

²⁶ *Ibid*, p. 64.

²⁷ *Ibid*, p. 65.

Izbegavanje uplitanja u metafizičke debate je protiv... teze proširene kognicije, teze čija jedina svrha jeste da uspostavi *metafizičko proširenje uma*. Teza proširene kognicije je tvrdnja o ontološkoj prirodi kognitivnih procesa... Tvrdi se da je materijalni aparat koji ostvaruje kognitivne procese (ponekad) prostorno distribuiran preko mozga, tela i sveta. Kao takva, teza proširene kognicije je odlučno *ontička* teza, a ne (samo) *epistemička* teza o heuristički plodnom načinu razumevanja kognitivnih procesa.²⁸

Vratimo se Klarku i Čalmersu. Njihov najvažniji princip kojim uspostavljaju tezu proširene kognicije se zasniva na *aktivnom eksternalizmu kognicije*, pominjani princip pariteta: „Ako, kada smo suočeni sa nekim zadatkom, deo sveta funkcioniše kao proces za koji, *ukoliko bi se odigravao u glavi*, ne bismo oklevali da ga priznamo kao deo kognitivnog procesa, onda taj deo sveta *jeste* deo kognitivnog procesa.“²⁹

Kako interpretirati ovaj princip? Budući da se odnosi na uloge u kognitivnim aktivnostima, uz doslovno korišćenje reči *funkcionisati*, ovaj princip je najbolje interpretirati funkcionalistički. Tako smatraju mnogi teoretičari, među kojima su i Mark Sprevak (Mark Sprevak) i Majkl Viler (Michael Wheeler). Sprevak piše:

Ili je hipoteza proširene kognicije tačna, ili je funkcionalizam pogrešan. Odnos između funkcionalizma i hipoteze proširene kognicije ide dalje od podrške relativno nekontroverznoj tvrdnji da je logički ili nomološki moguće da se kognicija proširuje...; funkcionalizam zahteva da se kognitivni procesi *zaista* proširuju u aktuelni svet.³⁰

Viler takođe smatra da je funkcionalizam neodvojiv od teze proširene kognicije:

Prosta kauzalna zavisnost mentalnog i eksternih faktora - čak i kada je ta kauzalna zavisnost `nužne` vrste koja je naglašena - jednostavno nije dovoljna za pravu kognitivnu proširenost. Ono što je potrebno jeste *konstitutivna* zavisnost mentalnog i eksternih faktora, vrsta zavisnosti nagoveštena pričom o faktorima izvan-kože (beyond-the-skin) kojima je s pravom dodeljen puni kognitivni status. Samo druga vrsta distributivnosti - možemo je nazvati *ontološka distributivnost* - ispunjava zahteve.³¹

Kada svemu ovome dodamo tvrdnju samog Klarka, u partnerstvu sa Vilsonom (Wilson & Clark, 2009), vidimo koliko je značajno pitanje ontologije kognicije:

Dakle, ukoliko je teza proširenog uma tačna, tačna je na osnovu nečega dubinski sprovedenog u kogniciji, pre nego nekog diskutabilnog pogleda na mentalne sadržaje... Teza proširenog uma nije prosto način na koji `govorimo o` ili vidimo kogniciju i um - o epistemologiji uma, neko bi rekao, već o tome šta kognicija i um jesu - o ontologiji uma.³²

²⁸ *Ibid*, pp. 66-67.

²⁹ Clark, A. & Chalmers, D. (2008). "Appendix: The Extended Mind", in A. Clark, *Supersizing the Mind: Embodiment, Action, and Cognitive Extension*, Oxford University Press, p. 222.

³⁰ Sprevak, M. (2009). "Extended Cognition and Functionalism", *The Journal of Philosophy* 106 (9), pp.1.

³¹ Wheeler, M. (2010). "In Defense of Extended Functionalism", in R. Menary (ed.), *The Extended Mind*, MIT Press, p. 2.

³² Wilson, R. & Clark, A. (2009). "How to Situate Cognition: Letting Nature Take its Course", in M.

Konačno, dolazimo do ključnog Valterovog argumenta zašto korišćenje Brain-Computer interfejsa nije slučaj kognitivne proširenosti, kao što bi zastupnici teze proširene kognicije tvrdili:

Ključna tvrdnja jeste da su vantelesni uređaji deo onoga što igra funkcionalnu ulogu karakterističnu za *kognitivne sposobnosti* ili *kognitivne procese* (kao što su percepcija, pamćenje, jezik itd.) i samim tim se smatraju kao konstitutivi ovih sposobnosti i procesa. Tako, ukoliko bi Brain-Computer Interfaces bio slučaj kognitivne proširenosti, onda bi tehnologija Brain-Computer Interfaces-a (kompjuter, EEG, elektrode za snimanje itd.) morala da ostvaruje funkcionalne uloge karakteristične za kognitivne sposobnosti ili procese... (Međutim, *prim. aut.*), EEG i kompjuter naravno doprinose *izvođenju* aktivnosti, ali to, opet, znači realizaciju telesnog pokreta, a ne realizaciju kognitivne sposobnosti ili kognitivnog procesa.³³

Valterov argument sa premisom da, ukoliko sva sredstva i procese koji doprinose izvođenju kognitivne aktivnosti posmatramo kao proširene, zaključuje sa tvrdnjom o trivijalnosti teze proširene kognicije: „Onda sve što radimo (zapravo, sve što *jesimo*) jeste prošireno.“³⁴

4.2 Argument uskladištenosti uma

Da vidimo kakvi su prigovori po pitanju teze proširene kognicije, iz perspektive utelovljenosti kognicije. Šapiro tvrdi da je teza utelovljene kognicije skup tvrdnji o utelovljenosti misli, utelovljene konceptualizacije i proširenog uma. Tezom utelovljenosti misli se tvrdi da „um može da `radi` u različitim vrstama tela“³⁵, tezom utelovljene konceptualizacije da „mnogi od pojmova koje organizam poseduje jesu refleksija vrste tela koju ima“³⁶, dok se tezom proširenog uma, po Šapiru, tvrdi da su „... neka mentalna stanja (delom) realizovana u stvarima koje su eksterne subjektu.“³⁷ Ključni princip ovih teza jeste shvatanje prema kojem, u slučaju utelovljene kognicije, „um nije realizovan samo u mozgu... već je njegova realizacija integrisana kroz čitavo telo“³⁸, dok je u slučaju proširene kognicije realizacija uma delom u stvarima izvan mozga i tela subjekta.

Šapiro svoj argument konstruiše pozivajući se na pojam „usklađivosti“ uma (envated mind).

Aydede and P. Robbins (eds.), *The Cambridge Handbook of Situated Cognition*, pp. 5.

³³ Walter, S. (2010). „Locked-in Syndrome, BCI, and a Confusion about Embodied, Embedded, Extended and Enacted Cognition“, *Neuroethics* 3 (1), p 67.

³⁴ Walter, S. (2010). „Locked-in Syndrome, BCI, and a Confusion about Embodied, Embedded, Extended and Enacted Cognition“, *Neuroethics* 3 (1), p 69.

³⁵ Shapiro, L. (2004), *The Mind Incarnate*, MIT Press, p. 185.

³⁶ *Ibid*, p. 191.

³⁷ *Ibid*, p. 223.

³⁸ *Ibid*, p. 215.

Uskladišten um je um koji... ima jasno definisan interfejs (zajednički deljenu granicu, *prim.aut*) sa telom... Umovi bi bili uskladišteni ako je njihova realizacija konstituisana komponentom u većem delu tela. Da bi um bio uskladišten, on mora biti *sadržan*. On mora da ima jasno definisane granice, na sličan način na koji otpornik u televizoru ima jasno definisane granice.³⁹

Međutim, „čak i ako bi bilo moguće da uklonimo um iz tela istovremeno zadržavajući povezanost uma sa telom, to ne bi bilo dovoljno da pokaže da je *realizacija* uma dobro definisana komponenta tela.“⁴⁰

Šapirovo argument se, poput argumenta trivijalnosti, oslanja na funkcionalističku prirodu teze proširene kognicije. Budući da, po definiciji funkcionalizma, kognitivni procesi mogu biti realizovani u različitim medijumima, sve dok njihove funkcije jesu kognitivne, da bismo dokazali uskladištenost uma, morali bismo da imamo višestruku realizovanost kognitivnog u telesnim procesima. Međutim, smatra Šapiro, ovo nije moguće.

Uskladištenost (uma, *prim.aut*) nije moguća ukoliko ono što realizuje um, kao posledica neurofiziološke činjenice, ne može da se odvoji od tela. Ovo nije posledica pojma *um*, već posledica empirijske činjenice o bogatij i zamršenoj integraciji mozga sa ostatkom tela.⁴¹

Šapiro, dakle, smatra da empirijska činjenica o *utelovljenosti (realizacije) uma*, odnosno neurofiziološka zamršenost procesa koji realizuju um, govori protiv ideje da je moguće da nešto izvan tela subjekta, kao što je to, recimo, Otova sveska, realizuje *um subjekta*. Ovo je, dakle, antifunkcionalistička teza, teza protiv mogućnosti višestruke realizabilnosti uma. Ukoliko je ispravna, ova teza nam govori nešto veoma važno o ontologiji kognicije i, videćemo, ličnog identiteta. Ukoliko je realizacija uma tako blisko povezana sa telom, da je um nemoguće odvojiti od tela, to nam govori da:

a. Kognicija onda jeste *nužno utelovljena*, bar u smislu Valterove inetrpretacije Ia - kognicije kao delimično zavisne od ekstrakranijalnih telesnih procesa;

b. Ukoliko apelujemo na *um*, u bilo kojoj vrsti argumenta⁴², moramo imati na umu da *um* ne možemo posmatrati kao nešto odvojeno od (makar nekih delova) tela.

Adams i Aizava (Adams & Aizawa) na malo drugačiji način objašnjavaju neusklađenost uma, odnosno empirijsku činjenicu da um ne može biti realizovan u stvarima eksternim subjektu. Oni kažu: „... Neko može da smatra da neizvedene reprezentacije i sve vrste funkcionalnih procesa koji se nalaze u mozgu mogu takođe biti instrancirane u sistemima koji prelaze granice mozga.“⁴³ Ovakav stav, smatraju oni, nije apsurdan sam po sebi: „Neko može da kaže da, uz sve predložene uslove određenja kognitivnosti, transkranijalna

³⁹ *Ibid*, p. 213.

⁴⁰ *Ibid*, p. 218.

⁴¹ *Ibid*, p. 221.

⁴² Kao što će to biti argumenti u prilog kriterijuma psihološkog kontinuiteta u poglavlju 5.

⁴³ Adams, F. & Aizawa, K. (2001). “The Bounds of Cognition”, *Philosophical Psychology* 14 (1), p. 60.

kognicija (prilikom aktiviranja proširenih kognitivnih procesa, *prim.aut*) jeste i dalje živa mogućnost. Mi se slažemo sa ovim stavom. Transkranijalna kognicija jeste živa mogućnost.⁴⁴ Međutim, dosadna empirijska kontingentna činjenica našeg sveta⁴⁵, po njima, jeste da takva kognicija ne predstavlja aktualnu prirodu kognicije:

Ne mislimo da je transkranijalna kognicija toliko široko rasprostranjena kao što je to upotreba alata. Za razliku od radikalnih interpretacionista upotrebe alata, mi ne mislimo da se transkranijalna kognicija pojavljuje svaki put kada osoba koristi čekić, odgovori na telefonski poziv, zapiše nešto u svesku, uloguje se na internet, vozi auto, ili koristi mašinu za veš.⁴⁶

4.3 Argumenti nedostatka „određenja kognitivnosti“

Ono što smo zapazili na nekoliko mesta do sada, jeste stav da sitirana kognicija nema jasnu definiciju. Koliko je to u stvari značajno pokazaće nam dva argumenta koja se odnose na nemogućnost evaluacije teze proširene kognicije, zbog nedostatka određenja kognitivnosti (the mark of the cognitive).⁴⁷

Gorepomenuti Adams i Aizava su приметили da bi uspešna analiza kognitivnih procesa „uključila, na prvom mestu, usmerenje na razlike između kognitivnog i nekognitivnog.“⁴⁸ Međutim, „kognitivna nauka ima relativno slabe uvide u prirodu kognitivnih mehanizama, i prema tome malo toga može da kaže o razlici između kognitivnog i nekognitivnog.“⁴⁹ Ovi teoretičari predlažu da se za određenje kognitivnog odredi „neizvedeni sadržaj reprezentacija“ kognitivnog.⁵⁰

Pomenuli smo da je jedan od primera kojim Klark i Čalmers ilustruju svoju tezu o radikalnom proširenju kognicije, primer Inge, zdravog subjekta koji ima verovanje da se Muzej savremene umetnosti nalazi u 53-ćoj ulici; i Otoa, subjekta koji pati od Alchajmerove bolesi, i koji do istog verovanja dolazi konsultujući svesku koju uvek nosi sa sobom, svesku koja, po Klarku i Čalmersu, predstavlja slučaj kognitivne ekstenzije Otovog uma. Adams i Aizava pišu:

... Očigledno je da postoje važne i relevantne razlike u ova dva slučaja... Jedna očigledna razlika između ova dva slučaja je ona koja uključuje neizvedeni sadržaj. Dok su simboli ispisani u Otovoj svesci samo izvedenog sadržaja, sećanja u Inginom mozgu imaju neizvedeni sadržaj.⁵¹

⁴⁴ *Ibid*, p. 60.

⁴⁵ *Ibid*, p. 60.

⁴⁶ *Ibid*, p. 60.

⁴⁷ *Ibid*, p. 52.

⁴⁸ *Ibid*, p. 47.

⁴⁹ *Ibid*, p. 53.

⁵⁰ *Ibid*, p. 53.

⁵¹ Adams, F. & Aizawa, K. (2001). “The Bounds of Cognition”, *Philosophical Psychology* 14 (1), p. 55.

Ukoliko pod kognitivne podvedemo i procese koji uključuju izvedeni sadržaj, kao što je, recimo, upotreba alata i oruđa kojima sami pripisujemo značenje, nasuprot intrinzičnom neizvedenom mentalnom sadržaju, u opasnosti smo od „kognitivnog preliivanja“ (cognitive bloat) i rezultat je „pankognitivizam, gde je sve kognitivno.“⁵² U ovom vidu Adams i Aizava se približavaju Valterovom argumentu trivijalnosti.

Sprevak je uočio potrebu za određenjem kognicije na drugačiji način, ukazivanjem na to da funkcionalizam i teza proširene kognicije upravo dovode do apsurdnosti shvatanja kognitivnog. Ukoliko sledimo funkcionalizam, Sprevak ispravno primećuje, morali bismo da prihvatimo „marsovske intuicije“, odnosno tezu da bi kognitivne funkcije bića fiziološki različitih od nas, poput Marsovaca, bile deo njihove kognicije, bez obzira što nisu realizovane na isti način kao kod nas.

Zamislite da moj desktop kompjuter sadrži program koji izračunava datume Majanskog kalendara 5000 godina u budućnost... Prema funkcionalističkom argumentu, ja imam mentalni proces koji izračunava datume Majanskog kalendara. Opravdanje: možemo da zamislimo Marsovca sa unutrašnjim kognitivnim procesom koji izračunava datume Majanskog kalendara koristeći isti algoritam.⁵³

Sprevak definiše „princip fer tretmana“ (fair-treatment principle): uslovi za status kognitivnog „treba da zadovoljavaju princip fer tretmana: treba da budu zadovoljeni ne samo aktuelnim proširenim kognitivnim sistemima, već svim aktuelnim i mogućim *internim*“⁵⁴ kognitivnim procesima.⁵⁵

Zaključak je da uslovi koji određuju status kognitivnog treba da budu dovoljno permissivni da ispoštuju princip fer tretmana, a dovoljno strogi da izbegnu problem kognitivnog preliivanja. Teza proširene kognicije je ili trivijalna ili apsurdna jednostavno zato što nema postavljene ove uslove.

Najzad, da evaluiramo teze utelovljenog i proširenog pristupa kogniciji. Čini se da je osnovni domen napada na proširenu kogniciju, zapravo, ontološki status kognicije u okviru teze proširenosti. Podsetimo se, Klark i Wilson kažu da „teza proširene kognicije nije prosto način na koji `govorimo o` ili vidimo kogniciju ili um - o epistemologiji uma... već o tome šta kognicija i um jesu - o ontologiji uma.“⁵⁶

Svi argumenti protiv teze proširenog uma (koje smo obradili u okviru ovog rada) se u stvari odnose na ovu tvrdnju o ontološkom statusu teze proširene kognicije:

a. Argument trivijalnosti je usmeren protiv shvatanja kognicije kao konstituisane vantelesnim procesima - teze da su, ontološki, vantelesni procesi deo kognicije;

⁵² *Ibid*, p.57.

⁵³ Sprevak, Mark (2009). “Extended Cognition and Functionalism”, *The Journal of Philosophy* 106 (9), pp 4-5.

⁵⁴ Naš kurziv.

⁵⁵ Sprevak, M. (2009). “Extended Cognition and Functionalism”, *The Journal of Philosophy* 106 (9), pp. 14.

⁵⁶ Wilson, R. & Clark, A. (2009). “How to Situate Cognition: Letting Nature Take its Course”, in M. Aydede and P. Robbins (eds.), *The Cambridge Handbook of Situated Cognition*, pp. 5

b. Argument neusklađenosti uma se odnosi na nemogućnost višestruke realizovanosti kognitivnih procesa, uz jasno definisan um - nedostatak ontološkog identiteta kognicije u funkcionalizmu;

c. Argument nedostatka određenja kognitivnosti je usmeren na nedostatak definicije kognicije, odnosno nedostatak jasnih ontoloških granica kognicije.

Sa druge strane, teza o utelovljenosti kognicije, ukoliko se ne interpretira u jačem smislu proširenja, već nešto slično Valterovoj interpretaciji Ia - kognicije kao delimično zavisne od ekstrakranijalnih telesnih procesa, može biti plauzibilna teza koja izbegava prigovore upućene proširenom pristupu.

Možemo, dakle, zaključiti da kritika ovih teza nastaje zbog prihvatanja, odnosno odbacivanja ontološkog statusa teze proširene kognicije. Dublje ispitivanje teza o utelovljenosti i proširenosti kognicije nas dovodi do pitanja ontologije naše kognitivne strukture (ili dela sveta koji ispunjava ulogu kognitivnog procesa). Rečeno na ovaj način, već vidimo da naš uobičajen govor ili intuicije prave razliku između *nas* i onoga što je deo (spoljašnjeg) *sveta*, a što bi moglo da ispunjava neku ulogu u našem kognitivnom sistemu. Upravo ova razlika predstavlja problem ličnog identiteta. Pitanje statusa kognicije jeste pitanje koje se tiče fenomena koji je deo *našeg* kognitivnog sistema i zbog toga, kao što smo naveli u uvodu, problem kognicije i problem ličnog identiteta jesu dva blisko povezana problema. Međutim, teza proširenja kognicije pojačava značaj ovog problema. Ilustrovano primerom: možda bi Oto prihvatio da sveska koju koristi da bi pristupo informacijama koje su mu svakodnevno potrebne jeste deo njegove kognicije, možda čak i njegovog uma; ali da li bi Oto rekao da je sveska deo onoga što *on jeste*? Da li bi Oto trebalo da svesku prihvati kao deo svog ličnog identiteta? To je pitanje kojim se bavimo u nastavku rada. Na početku ćemo navesti opšte probleme pitanja ličnog identiteta, pitanja isto toliko zamršenog i kompleksnog kao što je to pitanje statusa kognicije.

5. Lični identitet

Robert Vilson (Robert Wilson) pitanje ličnog identiteta određuje kao „odgovor na dva povezana pitanja: koja je priroda [entiteta] osoba (persons)⁵⁷ i koji kriterijum identifikuje

⁵⁷ Napomena: englesku reč *persons* koju Vilson koristi prevodimo kao *osoba*, da bismo izbegli psihološku obremenjenost reči *ličnost*. U ovome delimo mišljenje Džudit Tomson koja kaže: Možda se pitate zašto govorim u množini, o *ljudima* (*people*). Radim to zato što je jedini raspoloživ kandidat oblika jednine za (reč) u množini 'ljudi' ('people') ličnost ('person'), a filozofi ne koriste 'ličnost' kao prost bezazlen oblik jednine za 'ljude': 'ličnost' u rukama filozofa nosi filozofsku obremenjenost.“ (Tomson, 2008, p. 155).

U našem jeziku ne postoji taj problem, budući da mi imamo adekvatan oblik množine reči 'osoba' - reč 'osobe'. Međutim, u našem jeziku postoji drugi problem: jednina reči 'ljudi' koju u množini koristi Džudit Tomson bi bila reč 'čovek'. Treba, smatramo, izbeći ovaj prevod zbog toga što pitanje „What

osobu kroz vreme.⁵⁸ Džudit Tomson (Judith Jarvis Tomson) kao odgovor na prvo od ovih pitanja, odnosno pitanje šta su osobe (What people are) iznosi „tezu fizičkog: osobe su svoja tela (People are their bodies).“⁵⁹ Kao odgovor na pitanje kriterijuma identiteta osobe kroz vreme Tomsonova navodi „fizički kriterijum: $x = y$ ako i samo ako x -ovo telo = y -ovo telo.“⁶⁰

Derek Parfit (Derek Parfit) teze Tomsonove naziva ontološkim argumentom.⁶¹ On iznosi „svoje viđenje“⁶² ličnog identiteta:

(1) Ako bi postojala jedinstvena buduća osoba koja bi imala dovoljno od mog mozga da bude u psihološkom kontinuitetu sa mnom, ta osoba bi bila *ja sâm*.

(2) Ako neka buduća osoba ne bi niti bila u psihološkom koninuitetu sa mnom, niti imala dovoljno od mog mozga, ta osoba ne bi bila *ja sâm*.

Džudit Tomson ovakvo gledište naziva „psihološkim kriterijumom (povezanošću): $x = y$ ako i samo ako postoje vremena t i t' takva da je y u t' psihološki povezan sa x u t .“⁶³ Ona kaže:

Naglašavam da, ukoliko mislite da je psihološka povezanost određenje ličnog identiteta, verovatno na umu imate mnoštvo teza, od kojih je *psihološki kriterijum (povezanost)* samo jedna mogućnost. Još jedna (mogućnost, *prim.aut*) nije sama po sebi kriterijum identiteta već teza o ljudima, kojom se smatra da nema naglih, iznenadnih izmena psihologije jedne osobe kroz vreme. (Ukratko: psihologija osobe je povezana kroz vreme.)⁶⁴

Tomsonova i Parfit navode po nekoliko argumenata u prilog svojim stanovištima, kao i po nekoliko argumenata kritike stanovišta onog drugog. U nastavku ćemo analizirati ove argumente kako bismo uvideli koje implikacije nose po pitanju ličnog identiteta.

5.1 Argumenti presađivanja identiteta

Tomsonova i Parfit konstruišu niz argumenata u kojima glavne uloge igraju zamišljeni gospodin Braun (Brown) i gospodin Robinson (Robinson).⁶⁵ Takođe, međusobno

---

people are?” koje Tomsonova postavlja (Tomson, p. 157), u bukvalnom prevodu na naš jezik glasi: „Šta su ljudi?“, i nosi sa sobom egzistencijalističku obremenjenost koja nije prisutna u pitanju kako ga postavlja Tomsonova. Zbog toga ćemo u ovom radu engleske reči 'people' i 'persons', kao i oblik jednine 'person' prevoditi kao *osoba*, odnosno *osobe*.

⁵⁸ Wilson, R. & Lenart, B. (2014). “Extended Mind and Identity”, *Handbook of Neuroethics*, p. 424.

⁵⁹ Tomson, J. (2008). “People and Their Bodies”, in Theodore Sider, John Hawthorne and Dean W. Zimmerman (ed.), *Contemporary Debates in Metaphysics*, Blackwell, p. 156.

⁶⁰ *Ibid*, p. 157.

⁶¹ Parfit, D. (2008). “Persons, Bodies, and Human Beings”, in Theodore Sider, John Hawthorne and Dean W. Zimmerman (ed.), *Contemporary Debates in Metaphysics*, Blackwell, p. 192.

⁶² *Ibid*, pp. 177-178.

⁶³ Tomson, J. (2008). “People and Their Bodies”, in Theodore Sider, John Hawthorne and Dean W. Zimmerman (ed.), *Contemporary Debates in Metaphysics*, Blackwell, p. 160.

⁶⁴ *Ibid*, p. 160.

⁶⁵ Parfit slične slučajeve konstruiše koristeći, kao likove, samog sebe i Tomsonovu. Radi preglednosti argumentacije, Parfitove slučajeve ćemo interpretirati korišćenjem likova Brauna i Robinsona.

komentarišu kako svoje, tako i stanovište onog drugog u interpretaciji argumenata koje ovi sučajeви ilustruju.

Slučaj *I* Braunov mozak je presađen u Robinsonovo telo, uz uništavanje ostatka Braunovog tela. Sa presađenim mozgom, presađena je i Braunova psihologija, tako da preživeli misli da je Braun, želi mnogo od onga što je Braun želeo, veruje u mnogo od onoga u šta je Braun verovao, izgleda da pamti mnogo Braunovog iskustva, itd.

Slučaj *II* Braunov mozak je presađen u Robinsonovo telo, uz uništavanje ostatka Braunovog tela. Uz to, Robinsonovom telu je ubrizgana injekcija koja sprečava odbacivanje novopresađenog mozga, sa efektom izmene prethodno-Braunovog mozga na način konfiguracije (prethodno-Braunovog mozga, *prim.aut*), tako da preživeli misli da je Robinson, želi mnogo od onoga što je Robinson želeo, veruje u mnogo onoga u šta je Robinson verovao, izgleda da pamti mnogo Robinsonovog iskustva, itd.

Slučaj *III* Nema presađivanja, samo rekonfiguracije Robinsonovog mozga na način prenošenja Braunove psihologije, uz uništavanje celokupnog Braunovog tela. Preživeli misli da je Braun, želi mnogo od onoga što je Braun želeo, izgleda da pamti mnogo Braunovog iskustva, itd.

Slučaj *IV* Nema presađivanja, samo rekonfiguracije Robinsonovog mozga na način prenošenja Braunove psihologije, uz uništavanje celokupnog Braunovog tela. Prilikom rekonfiguracije, međutim, mozgu je, pored Braunove psihologije instalirana i psihologija Čarlsa Dikensa (Charles Dickens).

Slučaj *V* Braun je paralizovan uz gubitak senzacija u telu od vrata nadole. Takođe, zbog oštećenja srca i pluća, Braunov mozak je priključen na mašinu povezanu sa njegovim srcem i plućima, mašinom koja ostvaruje dotok krvi Braunovom mozgu.

Slučaj *VI* U dodatnoj operaciji, Braunova glava je odvojena od ostatka Braunovog paralizovanog tela, i dalje priključena na mašinu dotoka krvi.

Slučaj *VII* U dodatnoj operaciji, Braunova glava više ne prima dotok krvi iz mašine priključene na njegovo srce i pluća, već je dotok krvi uspostavljen pomoću mašine priključene na pluća i srce Robinsona. Takođe, Braunova glava je potom presađena na Robinsonovo telo.

Slučaj *VIII* Braunova glava je uništena, uz presađivanje Robinsonove glave na ostatak Džonsonovog (Johnson) tela.

Slučaj *IX* Robinsonova glava je presađena na ostatak novog, tek kreiranog tela.

Slučaj *X* Braunova glava je uništena, a nova, tek kreirana glava je presađena na ostatak Braunovog tela.

Slučaj *XI* Braunova glava je uništena, uz presađivanje Robinsonove glave na ostatak Braunovog tela. Takođe, na Robinsonovom mozgu je izvršena konfiguracija mozga na način prenošenja psihologije Bernarda Vilijamsa (Bernard Williams).

Slučaj *XII* Robinsonova glava je presađena na ostatak Braunovog (obezglavljenog, *prim.prev.*) tela, uz rekonfiguraciju prethodno-Robinsonovog mozga, tako da nema prenosa ničije psihologije.

Slučaj *XIII* Braunova glava je uništena, a nova glava presađena na njegovo telo, dok mozak u toj glavi predstavlja tačnu repliku Robinsonovog mozga.

Koliko god ovi slučajevi varirali, ono što izgleda da je osnovna tema ovih varijacija jeste „uticaj tri elementa: tela, mozga i psihologije.“⁶⁶ Slučajevi se usložnjavaju i formiraju kao kontraargumenti našim intuicijama: tako, Parfit zaključuje da njegove intuicije i intuicije Tomsonove, koje podržavaju njihove teze ličnog identiteta, postižu dve vrste neslaganja: „*jako* i *slabo* neslaganje“⁶⁷, zavisno od slučaja na koji se odnose. Takođe, čitalac će primetiti da su naše intuicije i govor o ličnom identitetu toliko prisutne u nama, da je teško i razumeti sve slučajeve koje smo naveli bez lične interpretacije svakog od slučajeva. Tako, već u slučaju *I*, jedan čitalac može reći: „Kako mislite prenos Braunovog mozga i psihologije u Robinsonovo telo? Jednom kada je u Robinsonovom telu, *Braunov* mozak i psihologija jesu *Robinsonovi* mozak i psihologija!“; dok će drugi čitalac, recimo, odgovoriti prvom: „Ne, Braunov mozak i psihologija zadržavaju svoju strukturu i u Robinsonovom telu, tako da i daje možemo govoriti o *Braunovom* mozgu i psihologiji.“ Dok, na primer, treći čitalac može da izrazi neslaganje sa samom mogućnosti prenosa nečije psihologije u drugo telo. Razlika govora o *Braunu* nasuprot *Robinsonu* u interpretaciji ovih slučajeva je upravo odraz problema kojom se bavimo - problema *ličnog identiteta*.

Prvo, ono što je važno primetiti, jeste da postoji jedna važna vrsta implicitnog argumenta, ili makar implicitnog verovanja očiglednog u samom načinu na koji Tomsonova i Parfit konstruišu svoj slučajeve. Slučajevi *I - IV* jesu interpretacije primera Tomsonove, koji, primetićemo, apeluju na odvajanje *mozga* od ostatka *tela*. Parfitovi slučajevi, slučajevi *V - XIII*, pak, apeluju na odvajanje *glave* od ostatka *tela*. Razlog je očigledan: Tomsonova, prihvatajući tezu fizičkog identiteta, apeluje na mozak kao nosioca psihologije osobe, u negativnom smislu nečega što ne određuje lični identitet. Parfit pak, prihvatajući tezu psihološkog kontinuiteta, apeluje na presađivanje celokupne glave, uz mozak kao nosioca psihologije, trudeći se da, ilustracijom odvajanja glave, ublaži snagu fizičke teze Tomsonove.

Drugo, konstruisanjem primera, oboje se trude da relativizuju teze ličnog identiteta onog drugog, na način da relativizuju odgovor na drugo pitanje problema ličnog identiteta, naime odgovor na pitanje koji kriterijum identifikuje osobu kroz vreme. Tomsonova to čini relativizujući značaj kriterijuma psihološkog kontinuiteta: slučaj *IV* ilustruje primer rekonfiguracije Robinsonovog mozga na način prenošenja Braunove psihologije, uz dodavanje psihologije Čarlsa Dikensa. Parfit u slučajevima *V - VII* apeluje na nedostatak jasne granice fizičkog kontinuiteta, konstruišući slučajeve u kojima se prvo Braunovo telo napaja dotokom krvi iz mašine priključene na njegovo telo, zatim slučaja u kojem se Braunova odvojena glava napaja dotokom krvi iz mašine priključene na njegovo sopstveno telo, i konačno, slučaja u kojem je Braunova odvojena glava priključena na dotok krvi iz mašine priključene na drugo telo, zatim i presađena na to novo telo.

⁶⁶ Parfit, D. (2008). „Persons, Bodies, and Human Beings“, in Theodore Sider, John Hawthorne and Dean W. Zimmerman (ed.), *Contemporary Debates in Metaphysics*, Blackwell, p. 183.

⁶⁷ *Ibid.*, p. 180.

Ono što Tomsonova i Parfit postižu ovakvom relativizacijom kriterijuma ličnog identiteta jeste konstruisanje slučajeva u kojima postoji *reduplikacija* onoga što bi trebalo da bude nosilac ličnog identiteta: kod Tomsonove, to je udvajanje (delova) tela koje nosi lični identitet, dok je kod Parfita to udvajanje psihologija, odnosno dvostruki proces psihološkog kontinuiteta. Zbog toga ćemo kroz sledeći tip argumenta obraditi *problem reduplikacije*.

5.2 Argument jedinstvenosti ličnog identiteta

*Problem reduplikacije (reduplication problem)*⁶⁸ prvi je formulisao Dejvid Vigin (David Wiggins, 1980). Parfit na drugom mestu⁶⁹ opisuje Viginsov primer: zamislimo da je moj mozak podeljen, i da je svaka od polovina mozga nastanjena u novom telu. Obe novonastale osobe veruju i žele većinu stvari u koje sam ja verovala i želela, pamte iskustva koja sam ja imala, itd. Parfit postavlja pitanje:

Šta se dešava sa mnom? Izgleda da postoje tri mogućnosti: (1) Ja neću preživeti; (2) Ja ću preživeti kao jedna od dve osobe; (3) Ja ću preživeti kao obe osobe. Problem sa (1) je u sledećem: složili smo se da je moj mozak uspešno presađen. Štaviše, ljudi su preživljavali sa uništenom polovinom mozga. Izgleda da ono što sledi, jeste to da ja mogu da preživim ako je polovina mog mozga uspešno presađena, a druga polovina uništena. Ali ako je to tačno, kako to da ja *ne bih* preživeo ako je druga polovina mog mozga takođe uspešno presađena? Kako dupli uspeh može da bude neuspeh?⁷⁰

Problem reduplikacije je značajan zato što ukazuje na problem *neodređenosti* ličnog identiteta, u primerima slučaja kao što je Viginsov. Tako i Tomsonova i Parfit, uzajamno kritikujući kriterijume identiteta onog drugog, ukazuju na problem *neodređenosti ličnog identiteta* u slučajevima koje opisuju. Tomsonova piše:

... Većina onih koji misle da je psihološka povezanost određenje ličnog identiteta bi rekla da je rezultat dvostrukog reprogramiranja u četvrtom slučaju⁷¹ taj da nijedan od preživelih nije Braun. Pretpostavimo da *mi* zastupamo takvo stanovište. Onda, ukoliko smatramo da je zamena tela moguća, želećemo da uvedemo ono što bi moglo da se nazove klauzulom *bez-konurenata (no-competitors)* ili *bez-grananja (no-branching)*⁷²... Ovde postoji teškoća za koju smatram da nije dovoljno uvažena. Ono što imam na umu jeste to da će klauzula bez-konurenata morati da sadrži i klauzulu bez-identiteta... Ako smo u potrazi za kriterijumom koji će nam reći pod kojim uslovima je *x* identično sa *y*, sigurno je da nećemo

⁶⁸ Termin *reduplikacija* na ovom mestu treba razumeti ne isključivo kao problem kopiranja, već pre kao problem udvajanja, ili bolje, *grananja*. Džudit Tomson koristi termin *grananja* (branching). (Tomson, p. 164.)

⁶⁹ Parfit, D. (1971). "Personal Identity", *Philosophical Review Vol. 80 No.1*, p. 5.

⁷⁰ Parfit, D. (1971). "Personal Identity", *Philosophical Review Vol. 80 No.1*, p. 5.

⁷¹ Slučaj IV kod nas, takođe.

⁷² Naš kurziv.

biti zadovoljni onim koji zahteva nezavisno znanje o tome pod kojim uslovima će z biti identično sa y.⁷³

Parfit je svestan ove zamerke svom stanovištu. On piše:

Tomsonova navodi ono što Vilijams (Bernard Williams, 1970, *prim.aut*) naziva `problemom reduplikacije`. Ako prihvatimo psihološki kriterijum, ne možemo da isključimo mogućnost da može postojati psihološki kontinuitet između jedne osobe u jednom vremenu i dve različite osobe u nekom drugom vremenu. Ali jedna osoba ne može biti identična dvema različitim osobama. To znači da naš kriterijum mora biti formulisan na način da izbegava ovakvu implikaciju. Moja originalna izjava bila je da je: X danas jedna te ista osoba kao Y u nekom prošlom vremenu ako i samo ako je X u psihološkom kontinuitetu sa Y... i ne postoji drugačija osoba koja je takođe u psihološkom kontinuitetu sa Y.⁷⁴

Argument jedinstvenosti ličnog identiteta ima i šire, i kao što ćemo videti, ozbiljnije implikacije. Te implikacije će ukazati na problem neodređenosti ličnog identiteta i u okviru teze fizičkog kriterijuma ličnog identiteta.

5.3 Argument intrinzičnosti ličnog identiteta

Parfit nastavlja odgovor na ukazani problem svom stanovištu na sledeći način: „Glavni prigovor Tomsonove je da, kako god revidirali našu klauzulu, psihološki kriterijum čini da identitet zavisi, neplauzibilno, od akcidentalnih i ekstrinzičnih činjenica... Nazovimo ovo *prigovorom esktrinzičnosti*.“⁷⁵ Tomsonova zaista upućuje ovaj prigovor zastupniku kriterijuma psihološke povezanosti:

Druga teškoća ovde je dobro poznata. Onaj ko misli da je psihološka povezanost bezkonkurenata određenje ličnog identiteta misli da pitanje ličnog identiteta može biti rešeno navođenjem činjenica koje su zasigurno irelevantne. Prema ovom stanovištu, niko od preživelih nije Braun ukoliko su oba reprogramiranja uspešna; ali, ukoliko je samo jedno uspešno, onda taj jedan preživeli jeste Braun. Prema tome, neka mala, sićušna omaška tokom procedure, koja uzrokuje to da se samo jedno reprogramiranje ostvari, određuje da je Braun taj koji preživljava. Ovo zvuči veoma neplauzibilno.⁷⁶

Ovakvo gledište je gledište prema kojem se tvrdi *intrinzičnost* ličnog identiteta: to da li će neka osoba biti ja treba da zavisi samo od intrinzične prirode relacije između nas.⁷⁷ „Ili

⁷³ Tomson, J. (2008). “People and Their Bodies”, in Theodore Sider, John Hawthorne and Dean W. Zimmerman (ed.), *Contemporary Debates in Metaphysics*, Blackwell, p. 165.

⁷⁴ Parfit, D. (2008). “Persons, Bodies, and Human Beings”, in Theodore Sider, John Hawthorne and Dean W. Zimmerman (ed.), *Contemporary Debates in Metaphysics*, Blackwell, p. 189.

⁷⁵ *Ibid*, p. 189.

⁷⁶ Tomson, J. (2008). “People and Their Bodies”, in Theodore Sider, John Hawthorne and Dean W. Zimmerman (ed.), *Contemporary Debates in Metaphysics*, Blackwell, p. 165.

⁷⁷ Parfit, D. (2008). “Persons, Bodies, and Human Beings”, in Theodore Sider, John Hawthorne and Dean W. Zimmerman (ed.), *Contemporary Debates in Metaphysics*, Blackwell, p.189.

makar, ukoliko se identitet posmatra kao relacija, ona mora u potpunosti da bude interna. To da sam ja *ja* mora da bude istina koja se u potpunosti tiče mene samog.⁷⁸ Međutim, ukoliko se određenje intrinzičnosti ličnog identiteta usvoji, to ostavlja neke neprijatne posledice i po teze zastupnika fizičkog kriterijuma ličnog identiteta. Parfit tvrdi da, ukoliko gledišta Tomsonove želi da izbegne problem reduplikacije, slično mora da tvrdi da, da bi neka buduća osoba bila *ja*, ta osoba mora da ima dovoljno mog tela, i navodi Viginsonovo određenje termina *dovoljno* u ovom slučaju: dovoljno bi moglo da znači *više od pola*.⁷⁹ Parfit kaže:

Zaključujem da bi, čak i prema gledištu Tomsonove, lični identitet mogao da zavisi od ekstrinzičnih činjenica. Ukoliko je moje telo podeljeno, i samo jedna polovina je preživela, osoba koja ostaje bi bila *ja*. Ukoliko su obe polovine preživele, od dve osobe koje su ostale, ne bi mogao da bude slučaj da su i jedna i druga osoba *ja*. Tako da, kada pitamo za bilo koju od preostalih osoba da li jeste *ja*, odgovor zavisi od toga šta se desilo sa drugom.⁸⁰

Ovo je argument koji je Parfit gradio još prilikom konstruisanja svojih slučajeva Brauna i Robinsona. Zaista, kada razmotrimo slučajeve *V - VII*, nije jasno koja od preostalih osoba je nosilac identiteta, da li osoba čija glava je presađena, da li telo na koje je presađena, ili telo iz kojeg se odvija dotok krvi. Ovo takođe ukazuje na problem određenja *dovoljnog* u kriterijumu koji tvrdi „da bi neka buduća osoba bila *ja*, ona mora da ima dovoljno mog tela.“⁸¹ Parfit ukazuje na ovaj problem:

Jedan od mogućih odgovora na ovo pitanje, najjednostavniji, bi ukazivao na to *koliko*... tela je zamenjeno. Ali ovo, kao što smo videli, ne može da bude ispravno. Neki delovi tela, iako manji, jesu značajniji. Drugi mogući odgovor bi mogao da bude usmeren na to *koliko organa* je zamenjeno. Ali ovo bi, takođe, bilo suviše grubo. Kao što neki delovi tela jesu značajniji od drugih, tako su i neki organi. Koju vrstu značajnosti bi, onda, trebalo da razmotrimo?⁸²

Argumenti jedinstvenog određenja ličnog identiteta i argument intrinzičnosti, ukazuju na problem reduplikacije i slučajeve neodređenosti ličnog identiteta. Ovaj problem jeste problem i za tezu fizičkog identiteta i za tezu psihološke povezanosti. Kako zastupnici obe teze, odnosno oba autora čija gledišta smo obrađivali, odgovaraju na argument intrinzičnosti i sa njim povezan problem reduplikacije?

Parfit odbranu svoje teze zaključuje odbacivanjem intrinzičnog određenja ličnog identiteta: „Istina o identitetu može da zavisi od ekstrinzičnih faktora.“⁸³ Sledstveno odbacivanju jasnog intrinzičnog određenja kriterijuma ličnog identiteta, Parfit u potpunosti odbacuje i sam problem ličnog identiteta: „... Identitet nije ono što je važno... Niti bi trebalo da

⁷⁸ *Ibid*, p. 191.

⁷⁹ *Ibid*, p. 191.

⁸⁰ *Ibid*, p. 191.

⁸¹ *Ibid*, p.191.

⁸² *Ibid*, p. 200.

⁸³ *Ibid*, p. 189.

pokušavamo da pronađemo nekakav kriterijum koji bi se podudarao sa onim što jeste važno. Takvo podudaranje ne bi moglo da bude potpuno.⁸⁴

Možemo da kažemo da Parfit u potpunosti odbacuje pitanje koje se tiče ontologije ličnog identiteta. On Viginsov problem, odgovor na pitanje koja od osoba sa polovinom presađenog mozga će preživeti kao kao *ona sama*, opisuje na sledeći način: „Ako `će preživeti` implicira identitet, onda je ovakav opis irelevantan za problem identiteta.“⁸⁵ Zaključujući da ontološko pitanje ličnog identiteta predstavlja irelevantno pitanje, odnosno da „identitet nije ono što je važno“⁸⁶, Parfit iznosi zaključnu tezu: „... Predlažem da je (psihološka, *prim.aut*) povezanost važniji element opstanka,“⁸⁷ Za odgovore na pitanja iz primera koje Parfit navodi - primera iz etike, kao što su primer statusa embriona, abortusa i izbora da li bismo, ukoliko bismo imali samo jednu mogućnost, u životu ostavili jednog odraslog čoveka ili pet organizama u Petrijevoj posudi⁸⁸, Parfit bi naveo kriterijum *razvijenosti psihološkog kontinuiteta* osobe ili organizama u datom trenutku u primerima koje razmatramo, a ne definitivni ontološki kriterijum ličnog identiteta.

Džudit Tomson, nasuprot Parfitu, smatra da je pitanje ličnog identiteta ontološko pitanje, i da „fizička teza jeste teza o ontologiji ličnog.“⁸⁹ Suočena sa problemom neodređenosti, ona zaključuje svoju tezu sledećim kriterijumom ličnog identiteta:

Ono što ja želim u želji da preživim jeste da moje telo nastavi da funkcioniše na način na koji živa ljudska tela funkcionišu kada podržavaju svesnost i, ukoliko je moguće, na način na koji funkcionišu kada takođe podržavaju percepciju i jesu akciona...⁹⁰

Kad je reč o odgovoru na pitanje ko bi preživeo u, već mnogo puta pominjanom slučaju IV, ona kaže:

Pretpostavimo da jedan preživeli (ima iskaz o iskustvu da, *prim.aut*) gleda u Boston, a drugi u Vuster. Odbacujemo `ni Boston ni Vuster` kao nikakav odgovor na pitanje (u šta preživeli gledaju, *prim.aut*). Šta bismo računali kao odgovor - recimo `Treperenje svetala između Boston i Vustera` - ne može da bude odgovor ukoliko (recimo, da pretpostavimo) nijedan preživeli nema iskustvo treperenja svetala; jer ako Braun ima iskustvo treperenja, a nijedan preživeli nema (nijedan od prisutnih preživelih u datoj situaciji nije u situaciji gde

⁸⁴ Parfit, D. (2008). “Persons, Bodies, and Human Beings”, in Theodore Sider, John Hawthorne and Dean W. Zimmerman (ed.), *Contemporary Debates in Metaphysics*, Blackwell, p. 177.

⁸⁵ Parfit, D. (1971). “Personal Identity”, *Philosophical Review* Vol. 80 No.1, p. 5.

⁸⁶ Parfit, D. (2008). “Persons, Bodies, and Human Beings”, in Theodore Sider, John Hawthorne and Dean W. Zimmerman (ed.), *Contemporary Debates in Metaphysics*, Blackwell, p. 177.

⁸⁷ Parfit, D. (1971). “Personal Identity”, *Philosophical Review* Vol. 80 No.1, p. 21.

⁸⁸ Parfit, D. (2008). “Persons, Bodies, and Human Beings”, in Theodore Sider, John Hawthorne and Dean W. Zimmerman (ed.), *Contemporary Debates in Metaphysics*, Blackwell, p. 204.

⁸⁹ Tomson, J. (2008). “People and Their Bodies”, in Theodore Sider, John Hawthorne and Dean W. Zimmerman (ed.), *Contemporary Debates in Metaphysics*, Blackwell, p. 157.

⁹⁰ *Ibid*, p. 171.

zaista gleda u treperenje svetala Bostona ili Vustera, *prim.aut*), onda Braun definitivno nije nijedan od preživelih.⁹¹

Ono što Tomsonova ovim primerom pokazuje, jeste to da nam nije potrebno praćenje psihološke povezanosti preživelih, da bismo ustanovili ko su nosioci njihovih identiteta, jer će nam njihove (fizičke) interakcije sa svetom, odnosno njihovi iskazi o iskustvima koje imaju dati potrebne odgovore. Na to Tomsonova misli sintagmom „načina na koji živa ljudska tela funkcionišu kada podržavaju svesnost“ - iskazi o svesnim iskustvima preživelih će nam dati odgovore na pitanje koji je njihov lični identitet. Ukoliko, kao u primeru koji navodi Tomsonova, u slučaju *IV* imamo iskaze o (psihološkom) iskustvu Brauna koje nije iskustvo koje telo preživelog pred nama aktuelno doživljava, onda možemo odbaciti lični identitet Brauna kao prisutan u telu preživelog, i sledstveno, zaključiti da je u pitanju druga osoba, odnosno neki drugi lični identitet.

Budući da smo, u razmatranju problema, teza i kriterijuma ličnog identiteta došli do polja kognitivne razvijenosti osobe, tj. razvijenosti psihološkog kontinuiteta osobe (kod Parfita); i perceptivnog, odnosno svesnog iskustva (kod Tomsonove); smatramo da je vreme da se vratimo na pitanje teze proširene kognicije.

6. Lični identitet i proširena kognicija

Pamćenje (*memory*) je jedno od osnovnih termina teze ličnog identiteta koja se oslanja na psihološki kontinuitet. Već pomenuta sintagma prenosa nečije psihologije, na način da osoba čiju psihologiju smo preneli „veruje u mnogo onoga u šta smo mi verovali, želi mnogo onoga što smo mi želeli i pamti mnogo od našeg iskustva, itd.“, oslanja se na kognitivnu sposobnost pamćenja. Parfit kaže: „Ono o čemu je najviše diskutovano jeste kontinuitet pamćenja. Razlog tome je to što je pamćenje ono što nas čini svesnim naše kontinuirane lične egzistencije kroz vreme.“⁹²

Kroz prikaz kognitivne nauke, videli smo da je njen sastavni deo kognitivna psihologija, pod čiji domen bi, naravno, potpadala kognitivna sposobnost pamćenja. Na prvi pogled, izgleda da razvoj teze proširene kognicije u kognitivnim naukama ide na ruku zastupnicima teze psihološkog kontinuiteta ličnog identiteta. Klark i Čalmers, primenjujući tezu proširene kognicije na problem ličnog identiteta, pišu:

Šta je, konačno sa pitanjem ličnog identiteta? Da li teza proširenog uma implicira proširenost ličnog identiteta? Čini se da je tako. Većina nas već prihvata tezu da lični identitet nadmašuje granice svesnosti... Informacija u Otovoj svesci, na primer, jeste centralni deo njegovog identiteta kao kognitivnog subjekta. Ono do čega ovo dovodi jeste stav da je Otoa

⁹¹ *Ibid*, p. 174.

⁹² Parfit, Derek (1984). *Reasons and Persons*, Clarendon Press, Oxford, p. 184.

samog najbolje posmatrati kao proširen sistem... Da bismo se konzistentno opirali ovakvom zaključku, morali bismo da suzimo lični identitet u prost skup okurentnih stanja, koji ozbiljno ugrožava njegovu psihološku kontinuiranost. Mnogo bolje je da prihvatimo šire gledište, i da same subjekte posmatramo kao proširene u svet.⁹³

U odnosu na diskusiju o problemu ličnog identiteta koju smo prikazali u ovom radu, smatramo, ovakav pogled nije ni intuitivno ni faktički opravdan. Jedno je reći da je Otoa bolje posmatrati kao proširen identitet, a drugo pronaći Otovu ostavljenu svesku i reći: „Evo Otoa!“, odnosno zaista identifikovati proširene delove njegovog kognitivnog aparata kao *njega samog*. Slažemo se sa Džudit Tompson koja je, kako smo naveli, postavila uslov da je za teze ličnog identiteta potrebno znanje o *kriterijumima* pod kojima ćemo nekoga identifikovati kao *njega samog*. Klark i Čalmers nam, svojom tezom o proširenom identitetu ili proširenom subjektivom kognitivnom sistemu, ove kriterijume ne daju: oni nam samo daju stav da, *jednom kada znamo* da je Otova sveska deo njegovog kognitivnog sistema, najbolje ju je posmatrati kao deo Otovog sistema. Kako je Tomsonova rekla, „Ako smo u potrazi za kriterijumom koji će nam reći pod kojim uslovima je x identično sa y, sigurno je da nećemo biti zadovoljni onim koji zahteva nezavisno znanje o tome pod kojim uslovima će z biti identično sa y.“⁹⁴

Takođe, kako kaže Marijus Stanciu (Marius Stanciu): „Razumevanje kako misleći entiteti mogu da opstaju u vremenu ali ne i u prostoru je neverovatno teško...“⁹⁵ Teza proširene kognicije je, kao što smo pokazali, funkcionalistička teza, a „ovakav pristup je, očigledno, ontološki neutralan u odnosu na pitanje koja supstancija instancira mentalna stanja...“⁹⁶ Robert Vilson piše: „Teza proširenog uma zastupa možda kontraintuitivan stav, da se kognicija ne odvija isključivo u glavi kognitivnog subjekta.“⁹⁷ Ukoliko pitanje (proširenog) ličnog identiteta ne tumačimo ontološki, sledeći Parfita, i dalje se suočavamo sa problemom koji formuliše Vilson:

... Pogled(om, *prim.aut*) koji postulira kontinuitet mentalne supstancije, identitet koji može da bude nezavisan i od psihologije i od biologije. Iako neke verzije ovakvog supstativnog pogleda jesu prihvaćene od strane opšte javnosti, takvi pogledi su u najboljem slučaju marginalno predstavljeni od strane filozofa. Problem koji čini ovakav pristup filozofski neukusnim je sledeći: ukoliko takva supstancija, ukupno gledana, nije oslobođena od psiholoških i bioloških odlika, onda će njena identifikacija neizbežno biti bazirana na ovakvim

⁹³ Clark, A. & Chalmers, D. (2008). “Appendix: The Extended Mind”, in A. Clark, *Supersizing the Mind: Embodiment, Action, and Cognitive Extension*, Oxford University Press, p 232.

⁹⁴ Tomson, J. (2008). “People and Their Bodies”, in Theodore Sider, John Hawthorne and Dean W. Zimmerman (ed.), *Contemporary Debates in Metaphysics*, Blackwell, p. 165.

⁹⁵ Stanciu, M. (2014). “Personal Identity, Functionalism and the Extended Mind”, *Procedia – Social and Behavioral Sciences* 127, p. 298.

⁹⁶ *Ibid*, p. 299.

⁹⁷ Wilson, R. & Lenart, B. (2014). “Extended Mind and Identity”, *Handbook of Neuroethics*, p. 429.

odlikama, što bi rezultiralo modifikovanom... verzijom psihološkog ili biološkog pristupa. Tako, prema ovakvom pogledu, da bi predstavila drugačiju alternativu, ona bi morala da predstavi supstanciju bez odlika... Međutim, kao što je Šumejker (David Shoemaker, 2012) tvrdio: `ne možemo da pratimo nematerijalna ega kako slobodno plutaju oslobođena bilo kakvih određenih psiholoških svojstava, tako da ovakav pogled nikada ne bi mogao da bude opravdan u tvrdnji da je reidentifikovao (ili uopšte identifikovao, *prim.aut*) nekoga.`⁹⁸

Parfit bi, verovatno, odbacio pitanje o potrazi za supstancijom ličnog identiteta, i u odnosu na kognitivnu prirodu ličnog identiteta zauzeo funkcionalistički stav, koji, videli smo, zastupa i teza proširene kognicije. Međutim, tako određena, teza kognitivnog kontinuiteta ličnog identiteta bi se suočila sa istim prigovorima upućenim funkcionalističkim tezama proširene kognicije⁹⁹:

1. Argument trivijalnosti bi bio s pravom upućen i tezi o kognitivnoj kontinuiranosti teze proširenog identiteta: „onda bi sve što jesmo bilo prošireno“¹⁰⁰,

2. Argument uskladištenosti uma bi ukazivao na nedostatak višestruke realizovanosti uma u proširenim procesima, zaključujući da je posledica empirijske činjenice to da se naš um, i sa njim naš lični identitet, nalazi u „okvirima lobanje“¹⁰¹,

3. Argumenti nedostatka određenja kognitivnosti bi imali iste implikacije i na teze kognitivnog kontinuiteta ličnog identiteta: ne bismo imali kriterijum određenja ličnog identiteta jedne osobe u odnosu na proširene kognitivne procese drugih osoba.

Razmotrimo sada tezu fizičkog identiteta koju zastupa Džudit Tomson, koja spada u, kako kaže Vilson: „Teorije koje predlažu biološki kriterijum... identiteta umanjuju (či, *prim.aut*) važnost psihološkog kontinuiteta, i umesto toga traže strukturalni integritet organizma kao osnovu ličnog identiteta kroz vreme.“¹⁰²

Ovakvo stanovište, budući da se, kako kaže Vilson, zasniva na *biološkom* kriterijumu ličnog identiteta, jeste nekompatibilno sa tezom radikalno proširene kognicije¹⁰³, koja uključuje, setimo se, aktivni *eksternalizam uma*, i princip pariteta, prema kojem, na primer, Otova sveska jeste deo njegovog kognitivnog sisitema. Međutim, ukoliko prihvatimo slabiju tezu o situiranosti kognicije, uz odbacivanje jače teze proširene kognicije, kriterijum fizičkog identiteta bi mogao da se odbrani. Recimo da kao određenje kognicije uzmemo nešto slično Valterovoj intrpretaciji Ia - *utelovljene* kognicije kao delimično zavisne od ekstrakranijalnih *telesnih* procesa. Na ovaj način, smatramo, teza utelovljene kognicije može biti plauzibilna

⁹⁸ *Ibid*, p. 425.

⁹⁹ Poglavlje 4 ovog rada.

¹⁰⁰ Walter, S. (2010). “Locked-in Syndrome, BCI, and a Confusion about Embodied, Embedded, Extended and Enacted Cognition”, *Neuroethics* 3 (1), p 69.

¹⁰¹ Adams, F. & Aizawa, K. (2001). “The Bounds of Cognition”, *Philosophical Psychology* 14 (1), p. 43.

¹⁰² Wilson, R. & Lenart, B. (2014). “Extended Mind and Identity”, *Handbook of Neuroethics*, p. 425.

¹⁰³ Clark, A. & Chalmers, D. (2008). “Appendix: The Extended Mind”, in A. Clark, *Supersizing the Mind: Embodiment, Action, and Cognitive Extension*, Oxford University Press, p. 220.

teza koja izbegava prigovore upućene proširenom pristupu, a istovremeno i fizičkoj tezi ličnog identiteta; i jeste kompatibilna sa *telesnim kriterijumom* ličnog identiteta: stavom da: „ $x = y$ ako i samo ako x -ovo telo = y -ovo telo.“¹⁰⁴ Na ovaj način, teza ličnog identiteta bi imala i odgovor na problem neodređenosti, tako što u ovakvoj formulaciji lični identitet ne bi bio određen ekstrakranijalnim telesnim procesima, već samo zavisao od njih, praveći razliku između onoga što Adams i Aizava nazivaju „greškom nerazlikovanja uzroka i konstituenata kognitivnih procesa.“¹⁰⁵ Teza ličnog identiteta bi, u ovakvom stanovištu, mogla u potpunosti da zadrži svoj stav da su „ljudi svoja sopstvena tela.“¹⁰⁶

7. Status teza ličnog identiteta

U zaključnim razmatranjima teza utelovljenog i proširenog pristupa kogniciji, zaključili smo da je spor koji nastaje između zastupnika i kritičara pomenutih teza, rezultat odbacivanja, odnosno prihvatanja ontološkog statusa teze proširene kognicije. Isti spor se, smatramo, odnosi i na pitanje ličnog identiteta. Svi argumenti upućeni tezi fizičkog i tezi psihološkog kriterijuma se u stvari odnose na tezu *ontološkog statusa ličnog identiteta*:

a. Argumenti presađivanja identiteta ukazuju na neodređenost ličnog identiteta u slučajevima presađivanja delova tela i različitih psihologija - nedostatak *ontoloških* granica u tezama ličnog identiteta;

b. Argument jedinstvenosti identiteta ukazuje na *ontološku* nemogućnost postojanja entiteta sa dvostrukim ličnim identitetom;

c. Argument intrinzičnosti identiteta ukazuje na to da nam je potreban *ontološki* kriterijum identiteta, konstruisan na osnovu duboke ontološke istine o ličnom identitetu, a ne na nekakvim kontingentnim ili slučajnim faktorima.

Pitanje ličnog identiteta je, videli smo, pitanje koje zahteva „odgovor na dva povezana pitanja: koja je priroda [entiteta] osoba (persons) i koji kriterijum identifikuje osobu kroz vreme.“¹⁰⁷ Ukoliko smatramo da „odgovor na drugo pitanje... pretpostavlja odgovor na prvo pitanje“¹⁰⁸, mogli bismo da prihvatimo fizičku tezu ličnog identiteta. Tako bismo tezu ličnog identiteta i situiranosti kognicije videli kao „tezu lične ontologije.“¹⁰⁹ Uz prihvatanje

¹⁰⁴ Tomson, J. (2008). "People and Their Bodies", in Theodore Sider, John Hawthorne and Dean W. Zimmerman (ed.), *Contemporary Debates in Metaphysics*, Blackwell, p. 157.

¹⁰⁵ Stanciu, M. (2014). "Personal Identity, Functionalism and the Extended Mind", *Procedia – Social and Behavioral Sciences* 127, p. 300.

¹⁰⁶ Tomson, J. (2008). "People and Their Bodies", in Theodore Sider, John Hawthorne and Dean W. Zimmerman (ed.), *Contemporary Debates in Metaphysics*, Blackwell, p. 170.

¹⁰⁷ Wilson, R. & Lenart, B. (2014). "Extended Mind and Identity", *Handbook of Neuroethics*, p. 424.

¹⁰⁸ Wilson, R. & Lenart, B. (2014). "Extended Mind and Identity", *Handbook of Neuroethics*, p. 424.

¹⁰⁹ Tomson, J. (2008). "People and Their Bodies", in Theodore Sider, John Hawthorne and Dean W. Zimmerman (ed.), *Contemporary Debates in Metaphysics*, Blackwell, p. 170.

Šapirovog argumenta uskladištenosti uma, stava da um ne možemo posmatrati kao odvojen od (makar nekih delova) tela, i slabiju verziju situiranosti kognicije, koja je delimično zavisna od ekstrakranijalnih telesnih procesa, tvrdili bismo da su „osobe svoja sopstvena tela.“¹¹⁰

Ukoliko, pak, sa Derekom Parfitom i zastupnicima „šireg pogleda“¹¹¹ teze psihološke kontinuiranosti, odbacimo potragu za odgovorom na prvo pitanje, a sa tim i značaj ontologije ličnog identiteta, i smatramo da „identitet nije ono što je važno“¹¹²; našli bismo se u nekoj vrsti funkcionalističke pozicije po pitanju ličnog identiteta. Kada uz ovakvo gledište dodamo teze proširene kognicije, vidimo sve probleme razmatranja funkcionalističkih stanovišta bez pretpostavljene ontologije procesa i entiteta koje ispitujemo. Jedna moguća odbrana ovakvog stanovišta bi bio stav da pitanje ličnog identiteta, a sa njim i pitanje teze o proširenosti kognicije, nije ontološko, već epistemičko pitanje o prirodi kognicije i ličnog identiteta. Međutim, da bi ovakava odbrana bila moguća, Parfit i zastupnici teze psihološkog kontinuiteta bi morali da odustanu od svoje teze da su verovanja o ontološki neutralnom psihološkom kontinuitetu „verovanja, ne o našim rečima, već o nama samima.“¹¹³

8. Zaključak

Nakon svega rečenog, zaključićemo sa stavom da teza proširene kognicije ne ispunjava uslove da bi predstavljala „tvrdnju o ontološkoj prirodi kognitivnih procesa“¹¹⁴, kako to tvrdi Valter; i da, pod dosadašnjim određenjem proširene kognicije, ova teza ne daje dovoljno argumenata da se razume kao takva da „teza proširenog uma nije prosto način na koji `govorimo o` ili vidimo kogniciju i um - o epistemologiji uma, neko bi rekao, već o tome šta kognicija i um jesu - o ontologiji uma“, kao što to tvrde Vilson i Klark. Možemo se zapitati čemu onda, uz sve vredne uvide koje teza proširenog uma ispostavlja po pitanju razumevanja kognicije, insistiranje na ontološkoj tezi? Zašto ne priznamo da je u pitanju epistemička teza (i sa njom povezani sporovi) o prirodi kognicije?

Odgovor, smatramo, leži u činjenici da je kognitivna nauka mlada nauka. Prilikom početnog istraživanja fenomena, teoretičarima je stalo do toga da se njihove teze uzmu u obzir kao teze o stvarnom ispitivanju fenomena koji se istražuje. Insistiranje na epistemološkom karakteru ispitivanja u empirijskoj nauci koja je tek nedavno ustanovljena mogu da zvuče obeshrabrujuće, i zbog toga, smatramo, autori izbegavaju da navedu, možda čak i priznaju,

¹¹⁰ *Ibid*, p. 156.

¹¹¹ Parfit, D. (2008). “Persons, Bodies, and Human Beings”, in Theodore Sider, John Hawthorne and Dean W. Zimmerman (ed.), *Contemporary Debates in Metaphysics*, Blackwell, p. 177.

¹¹² *Ibid*, p. 191.

¹¹³ Parfit, Derek (1984). *Reasons and Persons*, Clarendon Press, Oxford, p. 179.

¹¹⁴ Walter, S. (2010). “Locked-in Syndrome, BCI, and a Confusion about Embodied, Embedded, Extended and Enacted Cognition”, *Neuroethics* 3 (1), p 64.

ovakve motivacije za istraživanje. Mnogi pomenuti autori to čak i eksplicitno kažu, recimo pominjani Adams i Aizawa: „Ne želimo da razlika između našeg zdravorazumskog gledišta i radikalnog gledišta o upotrebi ljudskih oruđa degradira u debate oko toga kako neko koristi reč `kognitivno`.“¹¹⁵ Međutim, trebalo bi imati u vidu da priznavanje ovakvih motivacija i potreba za istraživanjem, takođe opravdava i ulogu filozofije u kognitivnim naukama, i naglašava njen značaj. Teza proširene kognicije je, smatramo, koristeći umereniju formulaciju Valtera, upravo „*epistemička* teza o heuristički plodnom načinu razumevanja kognitivnih procesa.“¹¹⁶

Ipak, dok teza proširene kognicije predstavlja veoma plodnu epistemičku (hipo)tezu o razmevanju kognicije i njenog mesta u prirodi, kada su u pitanju metafizička pitanja, kao što je problem ličnog identiteta, u odnosu na dosada ponuđene teze o kogniciji, najviše što možemo prihvatiti jeste, kao što smo već rekli, umerenija verzija teze utelovljenosti kognicije. Razlog za to je prihvatanje stava Džudit Tomson, koja smatra da je pitanje ličnog identiteta ontološko pitanje, i da „fizička teza jeste teza o ontologiji ličnog.“¹¹⁷ Sa prihvatanjem ontološkog statusa teze ličnog identiteta, prihvatamo i *tezu fizičkog* i *fizički kriterijum* Tomsonove, dok stavove Parfita, koji i sam odustaje od tvrdnje o ontologiji ličnog identiteta, stavom da „identitet nije ono što je važno“, shvatamo kao takve da ne predstavljaju odgovor na pitanje o ontologiji ličnog identiteta.

Ono što bi bile teze na čijem razvijanju i utemeljenju bi trebalo dalje raditi, i koje bi bile teme možda nekog narednog rada, jesu bliže objašnjenje i ispitivanje kriterijuma za tezu „načina na koji živa tela funkcionišu kada podržavaju svesnost.“¹¹⁸ Svest sama, jeste nešto što se zaobilazilo u raspravama o kogniciji i samoj kognitivnoj nauci, verovatno zbog toga što i dalje ne postoji konsenzus oko toga da li je svest deo kognicije ili nešto „iznad i preko“¹¹⁹ kognicije i samog uma. Međutim, sa razvojem kognitivnih nauka, i pogotovo filozofije kao jedne od disciplina u okviru kognitivnih nauka, i ovo izostavljanje svesti počinje da se menja. Tako Šapiro kaže: „Konačno, i možda najupadljivije, filozofi koji rade na problem svesti su se zadubili u neuronauku do te mere da danas nije neuobičajeno naići na njihove članke u naučnim časopisima.“¹²⁰ Međutim, treba zapaziti da i zastupnici i kritičari teze proširene kognicije vide problem u funkcionalističkoj strukturi ovih teza u odnosu na rešenje problema svesti. Viler piše:

¹¹⁵ Adams, F. & Aizawa, K. (2001). “The Bounds of Cognition”, *Philosophical Psychology* 14 (1), p. 60.

¹¹⁶ Walter, S. (2010). “Locked-in Syndrome, BCI, and a Confusion about Embodied, Embedded, Extended and Enacted Cognition”, *Neuroethics* 3 (1), p. 67.

¹¹⁷ Tomson, J. (2008). “People and Their Bodies”, in Theodore Sider, John Hawthorne and Dean W. Zimmerman (ed.), *Contemporary Debates in Metaphysics*, Blackwell, p. 157.

¹¹⁸ *Ibid*, p. 170.

¹¹⁹ Da upotrebimo sintagmu Džesike Vilson, u Willson, J. (2006). “On characterizing the physical”, *Philosophical Studies* 131, p. 61.

¹²⁰ Shapiro, L. (2004), *The Mind Incarnate*, MIT Press, *Preface*, xi

Opšte je poznato da se funkcionalizam, kao *opšta teorija uma*, suočava sa demorališućim filozofskim izazovima... Možda najstrašniji od ovih izazova jesu oni koji su povezani sa fenomenalnom svesti - kako-izgleda-biti-u.iskustvu... Nijedan potpuno funkcionalistički opis ne može da opiše fenomenalnu svest... Budući da je fenomenalna svest centralna za umnost (mindedness)... ovo predstavlja ozbiljno ograničenje bilo kojoj funkcionalističkoj teoriji uma, *uključujući naravno i prošireni funkcionalizam*.¹²¹

Dok Valter kaže:

Da li teza proširene kognicija može biti proširena na ličnosti (selves) i dalje je predmet debate (ili radije, do sada, nije ni bilo debate o tome)... Predviđam da će konačna presuda biti odrečna. Čak i najvatreniji branioci teze proširene kognicije poriču da se *svest* proširuje izvan granica (svesnog, *prim.aut*) organizma... a bez proširene svesti, nema proširenog sopstva (extended self) zato što je svest neosporno esencijalni aspekt sopstva (odnosto ličnog identiteta, *prim.aut*).¹²²

Ono pak, što je definitivno potrebno jeste prava i potpuna, ontološki zasnovana teorija kognicije, jer: „nemamo (ni, *prim.aut*) potpunu teoriju toga *šta su odgovarajuće funkcionalne uloge*... Ili, drugim rečima, potrebna nam je teorija kognitivnog.“¹²³ U odnosu na takvu teoriju možda bismo u budućnosti mogli i da se obratimo problemu svesti, koji, kao što smo videli iz Valterovog pasusa, predstavlja problem gde se konačno u potpunosti sjedinjuju problem statusa kognitivnog i problem ličnog identiteta. Zaključićemo rad sa Šapirovim paragrafom:

Da li svesna stanja mogu da budu višestruko realizovana? Da li postoje različiti načini da se realizuje acidni, gorak ukus koji iskušava onaj ko liže pozitivan i negativan pol baterije od 9 volti? Da li kognicija nalik-ljudskoj zahteva telo nalik-ljudskom?... Verovatno je mnogo teže odgovoriti na pitanja o višestrukoj realizabilnosti svesti i kvalija prosto zato što ne znamo dovoljno o svojstvima mentalnih stanja... Imajući u vidu moja znanja o fizičkim materijalima, mogu da zamislim mnogo različitih mišolovki koje bi efektivno uhvatile miševе... Poenta je da će, zbog toga što je empirijsko pitanje koja vrsta (stvari, *prim.aut*) jeste višestruko realizabilna, naša sposobnost da odredimo da li je neka vrsta višestruko realizabilna zavisti od toga koliko dobro poznajemo svet, koliko smo upoznati sa ograničenjima prirode...¹²⁴

¹²¹ Wheeler, M. (2010). "In Defense of Extended Functionalism", in R. Menary (ed.), *The Extended Mind*, MIT Press, p. 21.

¹²² Walter, S. (2010). "Locked-in Syndrome, BCI, and a Confusion about Embodied, Embedded, Extended and Enacted Cognition", *Neuroethics* 3 (1), p 67.

¹²³ Milojević, M. (2013). "Functionally Extended Cognition", *Prolegomena* 12 (2), p. 333-334.

¹²⁴ Shapiro, L. (2004), *The Mind Incarnate*, MIT Press, p. 229.

Abstract

Ana Lipij

Personal Identity and The Extended Cognition Thesis

The extended cognition thesis claims that cognitive processes extend in the world beyond the head of cognitive subject. The question about what kind of implications this thesis of cognition bears on the problem of personal identity arises. In this paper, we will question these implications regarding the physical criterion and the psychological criterion of personal identity. We will conclude that, in order to avoid the ontological problems of the extrabodily cognitive systems, it is better to view the extended cognition thesis as less radical version of embodied cognition, with acceptance of the physical criterion for personal identity.

Keywords

extended cognition, personal identity, physical criterion, the ontology of cognition